

GUILLERMO ROSOLINO*

JUAN CARLOS SCANNONE – KAD SE TEOLOGIJA I FILOZOFIJA INKULTURIRAJU U PUČKU MUDROST

Juan Carlos Scannone, SJ (1931.-2019.), ubraja se među najplodnije, najrigoroznije i najizvornije argentinske katoličke mislioce. Njegovo djelo, koje je nastajalo tijekom više od pedeset godina, njegovo europsko obrazovanje i uklopljenost u latinsko-američki kontekst predstavljaju temeljne reference za svaki pokušaj definiranja njegova kulturnog doprinosa. Unatoč tomu što su njegova promišljanja u prvom redu filozofske naravi, njegov je itinerar ipak filozofsko-teološki te je u svojim posljednjim djelima nastojao omogućiti čitateljima da razumiju »teološke korijene pape Franje« utoliko što je sam bio profesor papi Franji, kao i kompetentni predstavnik teologije puka, koja je nastala u Argentini u desetljećima poslije održavanja Drugoga vatikanskog sabora. Njegova misao uklapa se u latinskoamerička promišljanja koja su se pojavila tijekom posljednje polovine stoljeća; govorimo, dakako, o teologiji oslobođenja. Scannon je karakterističan po svojem kritičkom doprinosu, koji se pak vodio istovjetnim primjedbama i zadaćama, usredotočenim na izbijanje siromašnih u prvi plan, odnosno na posebnost jednoga navlastito latinskoameričkog promišljanja. Tako je knjiga, koju je objavio 1976. godine, već i sama predstavljala manifest za dalekovidan položaj u latinskoameričkom teološkom kontekstu, unutar kojega je izložio očiste koje će produbiti u svojoj čuvenoj trilogiji.¹

Scannoneov teološki rad obuhvaćao je nekoliko postaja; k tomu, obilježavalo ga je također stupanje u dijalog s različitim skupinama mislioca. Iz njegova je gledišta bilo važno razmišljati zajedno s drugima u interdisciplinarnom ključu, te je njegovo mišljenje utoliko bilo utemeljeno u pučkoj mudrosti, a njegova valjanost u kulturi puka onako kako ona dolazi do izražaja u svojim vlastitim simbolima. Upravo ta ukorijenjenost u zasebnoj povijesti počiva u samim temeljima različitih postaja njegova promišljanja.²

Da bismo produbili svoj uvid u njegovu misao, u ovom članku namjeravam, kao prvo, podsjetiti na njegov intelektualni životopis tako što ću istaknuti naročito zaključnu fazu toga životnog puta, da bih zatim opisao u čemu se sastojao njegov

* GUILLERMO ROSOLINO, profesor teologije na Katoličkom sveučilištu u Córdoba (Argentina).

¹ Vidi popis literature na kraju članka.

² J. C. SCANNONE, Autobiografía intelectual«, u: J. M. CANTO, P. FIGUEROA (prir.), *Filosofía y teología en diálogo desde América Latina. Homenaje a Juan Carlos Scannone sj, en su 80 cumpleaños*, EDUCC, Córdoba, 19.-39.

prijedlog »novoga polazišta« za jednu misao koja će biti inkulturirana u Latinskoj Americi, te da bih naposljetku razmotrio u čemu se sastoji doprinos njegove posljednje teološke knjige *Teologija puka: Teološki korijeni pape Franje*, iz 2017. godine. Čini mi se da je u toj svojoj knjizi, u kojoj je nastojao iznijeti na vidjelo teološke i pastoralne temelje crkvene vlasti pape Franje, Scannone uzeo razmatrati nekoliko epistemoloških pitanja koja su od presudne važnosti za teologiju puka, odnosno za Crkvu 21. stoljeća.

1. Postaje jednoga budnog mišljenja koje se stalno preobražava

Scannoneovo je djelo obilježeno upravo stavom koji je prigodno sažet u Blonde-loyov izreci »živjeti kao kršćanin, misliti kao filozof«, koju je on preformulirao u izraz »živjeti kao latinskoamerički kršćanin, misliti kao filozof«. ³ Ipak, taj stav nadilazi područje filozofije te podrazumijeva da treba »razmišljati kao teolog, odnosno kao pastir«. ⁴ Prema njemu, »ako je spoj kršćanstva i filozofskoga, odnosno teološkoga promišljanja proistekao iz (njegova vlastitog) obrazovanja, to se latinskoamerički pristup pridružio poslije, kao novo polazište«. ⁵ Utoliko on radije govori o »prethodnoj postaji«, u kojoj se ističe njegovo proučavanje autora kao što su Joseph Maréchal i Bernard Lonergan, koji su izučavali susret između predaje, s jedne strane, i modernog doba, s druge. ⁶ Podjednako je važno i njegovo teološko obrazovanje u Innsbrucku, gdje je njegova promišljanja prožela teološka i filozofska misao Karla Rahnera, kojega on naziva »svojim učiteljem«.

U svojem intelektualnom životopisu različite su postaje obilježene »obzorima« u koje se smještaju: prva je postaja tako »unutar obzora oslobođenja«, druga je »unutar obzora pučke kulture, pobožnosti i mudrosti«, te naposljetku nova postaja »u obzoru inkulturirane hermeneutike povijesnoga djelovanja (odnosno trpljenja)«. Upravo tu posljednju »postaju« namjeravam proučavati u ovom članku, zato što pred nas podastire sve one najdragocjenije nagovještaje i plodove koje nam je Scannone ostavio kao baštinu. ⁷

Tu nam postaju sâm Scannone predstavlja tako što je postavlja u suodnos s »novim istraživačkim skupinama« te potvrđuje timski rad kao svoje navlastito pozvanje: »Kao i u prethodnim postajama, u ovoj također mogu zahvaliti za mnoga od svojih promišljanja upravo timskomu radu, premda dakako preuzimam odgovornost za navlastiti izričaj koji im pridajem u sklopu svojih spisa...«

³ J. C. SCANNONE, *Nuevo punto de partida de la filosofía latinoamericana*, Editorial Guadalupe, Buenos Aires 1990., 247.

⁴ Usp. C. M. GALLI, Evangelización, cultura y teología. El aporte de J. C. Scannone a una teología inculturada, u: *Stromata* 47, 1991., 205.-211. *Stromata* je časopis Teološko-filozofskoga fakulteta Sveučilišta Spasitelja (USAL) u Buenos Airesu (prim. fr. prev.).

⁵ *Isto*, 559.-560.

⁶ J. C. SCANNONE je preuzeo neke vidove Lonerganova doprinosa: Afectividad y método. La conversión afectiva en la teoría del método de Bernard Lonergan, u: *Stromata* 65, (2009.), 173.-186.

⁷ J. C. SCANNONE, Aportes para una teología inculturada en América Latina, u: J. J. TAMAYO, ACOSTA, J. BOSCH, (priř.), *Panorama de la teología en Latinoamérica*, Verbo divino, Navarra, 2001., 559-572. Ovdje slijedimo taj članak.

Glede skupina koje ovdje spominje, riječ je specifično o dvjema skupinama: s jedne strane, *Latinskoameričkom isusovačkom timu za filozofsko promišljanje*, a s druge, *Skupini za crkveni socijalni nauk* (koja je interdisciplinarna i argentinska).

Prva skupina, u čije se utemeljitelje ubraja Ignacio Ellacuría, ima kao cilj »pokrenuti promišljanje o jednoj filozofiji koja će biti univerzalno valjana, ali će se odvijati unutar specifično latinskoameričkoga (društvenoga, odnosno kulturnoga) očišta«. Taj tim, koji je objavio najmanje šest publikacija, djelovao je tako da je, kao svoju nit vodilju, slijedio jednu vrstu teologije oslobođenja te je, tijekom svojega djelovanja, iznio na vidjelo »pitanje temeljnoga inkulturiranog filozofskog obzora, da bi – kao treći moment – iz toga polazišta započeo svoje promišljanje onoga što je Hegel nazvao *stvarnim filozofijama*«. Kao jedan od plodova toga rada ističe se djelo Filozofirati u stanju oskudice (*Filosofar en situación de indigencia*). Kao zaključak, Gerardo Remolina: »U tiskom promišljanju, pojavljuje se niz ključnih kategorija koje pokazuju našu namjeru. Među svima njima [...] možda najvažnije, one što ih najviše obogaćuje naše promišljanje, predstavljaju kategorije *besplatnosti* i *našijenstva* (*nostridad*). Smatramo da te dvije kategorije pružaju iznimno plodnu jezgru za naše promišljanje, a pogotovo za etička ostvarenja.«⁸

Drugi krug predstavlja Interdisciplinarna skupina za crkveni socijalni nauk. Bila je to inicijativa koju je pokrenuo Peter Hünermann 1986. godine, a kao njezin plod ističe se djelo – objavljeno u pet svezaka – Latinska Amerika i crkveni socijalni nauk. Latinskoameričko-njemački dijalog (*América Latina y la doctrina social de la Iglesia. Diálogo latinoamericano-alemán*, Buenos Aires, 1991.-1993.).

Pripadnost trećoj skupini, pak, koja je bila usredotočena na pravednost u Latinskoj Americi, navela ga je na promišljanje Boga iz očišta žrtava Holokausta, što će reći »ne poslije Auschwitzta, već unutar Auschwitzta«; drugim riječima, unutar latinskoameričkoga Auschwitzta siromaštva, nepravde i isključenja. To je očiste, »pod utjecajem Lévinasa, Ricoeura, odnosno Balthasara, kao i pod utjecajem posljednje faze razvitka teologije oslobođenja (Gutiérrez, Ellacuría, Sobrino)«, pridonijelo »odluci da *djelovanju*, koje se pojavljuje u navedenom naslovu, dodam još i *strast*«.

Tu »novu postaju« obilježilo je, sa svoje strane, isticanje nekoliko temeljnih pitanja, koja se tiču sadržaja, metode i temeljnoga obzora razumijevanja, kao i teorijskih, odnosno praktičkih posredovanja.

Glede sadržaja, prelazak iz *pučke mudrosti*, u njezinu najtradicionalnijem obliku, »u oblik koji se pojavljuje u sklopu konkretnoga pomaljanja novih kulturnih sinteza, čiji su glavni akteri prije svega siromašni u Latinskoj Americi«, od velikog je interesa. Naime, u sklopu tih novih sinteza, pojedine sastavnice predmoderne, moderne i postmoderne kulture stapaju se ili međusobno »ukrštaju«; zahvaljujući tomu, moguće je u njima zamijetiti stapanje različitih vrijednosti, kao što je moderna *učinkovitost*

⁸ J. C. SCANNONE, G. REMOLINA, (prij.), *Filosofar en situación de indigencia*, Universidad Pontificia de Comillas, Madrid, 1999., 392.

s drugim, više tradicijskim vrijednostima, kao što je *solidarnost*. To pak traži od nas da se usredotočimo na pojave unutar kojih se obistinjuju te nove sinteze, kao što je latinskoamerički »bazični neokomunitarizam« vjerske, socijalne, gospodarske, pa čak i političke naravi, te novi socijalni pokreti, novi kulturni imaginarij, nove paradigme, kao i nove društvene ustanove«. Čini se da je ta promjene usvojila i prilagodila društveno i kulturno stanje kakvo se pomalja u Latinskoj Americi, koje se, unatoč dubinskim kulturnim promjenama, koje su se dogodile, i dalje suočava s krajnjim siromaštvom koje je rasprostranjeno među širim masama na tom kontinentu.

Glede metode, Scannone smatra da »novu postaju obilježava tumačenje i razabiranje (kako filozofsko, tako i teološko, a u jednom i u drugom slučaju interdisciplinarno) tog novoga povijesnog (odnosno kulturno-povijesnoga i društveno-povijesnoga) stanja o kojem smo govorili u kontekstu sadržaja«, slijedeći put što ga je prokrčio *Gaudium et spes*, u kojem se poticalo na »iščitavanje znakova vremena«, a koje se ovdje odvija na interdisciplinarni način u svjetlu Božje Riječi. Nadahnut primjerom Waltera Kaspera i Pedra Triga⁹, Scannone se vodi mišlju da »ondje gdje nalazimo rast života, stvaralaštva i slobode, ondje je i Božji Duh na djelu«. Ta prisutnost i to djelovanje u povijesti zamjećuju se u onom što je on nazvao »provalom siromašnih«, ali ne samo njih.

Te nove postaje u sadržaju i metodi zahtijevale su promišljeno produbljanje temeljnoga obzora razumijevanja, kako unutar kulturnoga obzora sadašnjega trenutka [...] tako i unutar teološkoga, odnosno filozofskoga obzora, koji je pak od temeljne važnosti da bismo ih razumjeli, razabrali i doveli do izražaja na odgovarajućoj misaonoj, artikuliranoj i metodičnoj znanstvenoj (bilo teološkoj, bilo filozofskoj) razini.¹⁰

Shodno tomu, slijedeći pritom jedan nagovještaj Jona Sobrina, Scannone razumijeva teologiju kao *intellectus amoris* i, vodeći računa o latinskoameričkom kontekstu siromašnih, koji su pribijeni na križ i isključeni, također kao *intellectus misericordiae*. Među posljednjim Scannoneovim djelima ističu se dva spisa: 2005. godine objavio je knjigu *Religija i nova misao: prilog filozofiji religije za naše vrijeme iz gledišta Latinske Amerike* (*Religión y nuevo pensamiento. Hacia una filosofía de la religión para nuestro tiempo desde América Latina*), dok je 2009. godine objavio djelo *Filozofsko razabiranje povijesnog djelovanja i trpljenja: prosvjedi za globalni svijet iz gledišta Latinske Amerike* (*Discernimiento filosófico de la acción y pasión históricas. Planteos para el mundo global desde América latina*). Očito je da Scannone predlaže jedno mišljenje koje će biti smješteno u Latinsku Ameriku, a da pritom ne zanemaruje univerzalni obzor. U djelu *O religiji i novoj misli*, usredotočuje i ozbiljuje svoje promišljanje o tom pitanju tako da uspostavlja privremene mostove (poput mostića između pozornice i gledališta u kazalištu) koji kao da zazivaju teologa. Njegove najnovije teološke radove razmotrit ćemo u zaključnom odjeljku ovoga članka.

⁹ Pedro TRIGO (1942.) španjolski je isusovac venecuelanskoga podrijetla. Napisao je brojne knjige (koje nisu prevedene) o latinskoameričkom stanju, te predaje teologiju na Sveučilištu u Caracasu (prim. fr. prev.).

¹⁰ J. C. SCANNONE, u: *Panorama* (navedeno u bilj. 7), 570.

2. Inkulturacija filozofije i teologije u pučkoj mudrosti

Scannone smatra da se »univerzalni doprinos latinskoameričke teologije posljednjih godina može sažeti u dva pojma: *oslobođenje* i *pučka pobožnost*.«¹¹ Upravo tim pojmovima, pak, on započinje uvod u treći dio drugoga sveska svoje trilogije, u kojem promišlja kulturu, pučku pobožnost i inkulturiranu teologiju. Naime, u tim dvama pojmovima – oslobođenju i pučkoj pobožnosti – dolaze do izražaja, odnosno očituju se, dvije silnice koje su zaokupljale latinskoameričko promišljanje u desetljećima poslije Drugoga vatikanskog sabora. Međutim, to nisu dvije linije razmišljanja koje bi se međusobno isključivale. Jer, nije manjkalo napetosti između njih samih, kao što se nisu prestali javljati njihovi protivnici. Ipak, unatoč tomu, može se zamijetiti svojevrsno međusobno prihvaćanje i obogaćivanje u doprinosima njihovih najznačajnijih predstavnika. Glavna struja teologije oslobođenja svakako je dobro poznata. Nasuprot tomu, struja koja je produbljivala pučku pobožnost i kulturu radila je, tijekom ovih nekoliko desetljeća, s manje izvanjskih reperkusija, premda je u današnje vrijeme upravo njihov doprinos od velika značaja, pogotovo s obzirom na pontifikat pape Franje.¹² Jer, Scannone se ubraja među temeljne aktere cjelokupnoga tog procesa te su njegova promišljanja, od samoga početka pontifikata pape Franje, posebno zanimljiva.¹³

Istaknut ću na prvom mjestu filozofsko gledište, da bih se zatim zaustavio na pitanju inkulturirane teologije.

2.1. Filozofija »iz polazišta« pučke mudrosti i pobožnosti

U trećem svesku svoje trilogije, on razvija *inkulturiranu filozofiju*¹⁴ kao novo polazište za latinskoameričku filozofiju. Namjeravam pokazati sintetički pristup, kakav dolazi do izražaja u tom očištu, tako da možemo bolje razumjeti dosege i vrijednost jedne takve inkulturirane teologije, koja se nalazi u uskom suodnosu s onim što se obično naziva »novim polazištem«: »U ovoj knjizi predlažemo filozofiju koja se temelji na latinskoameričkoj pučkoj mudrosti. Čini se da takav pristup u sebi obuhvaća višestruku oprječnost, koja je na prvi pogled proturječna, između filozofije kao znanosti, s jedne strane, i pučke mudrosti s druge; između univerzalnosti filozofiranja i latinskoameričke kulturnopovijesne partikularnosti; između filozofskoga pojma »polazišta« i

¹¹ J. C. SCANNONE, *Evangelización, cultura y teología*, Editorial Guadalupe, Buenos Aires 1990, 179. U daljnjem tekstu: J. C. SCANNONE, *Evangelización...*

¹² »U stvari, ta je teološka struja utjecala na pomicanje osi teologije oslobođenja što smo je maločas spomenuli, kao i na metodičku uporabu drugih znanstvenih i kulturnih posredovanja od strane današnje latinskoameričke teologije, uključujući samu teologiju oslobođenja.« J. C. SCANNONE, Situación de la problemática del método teológico en América Latina, u: *Medellín* 78 (1994.), 272.

¹³ J. C. SCANNONE, ¿Cambio de paradigma en la teología latinoamericana de la liberación? Del análisis socio-económico al cultural, u: *Medellín* 96 (1998.), 637.-658.

¹⁴ J. C. SCANNONE, *Nuevo punto de partida de la filosofía latinoamericana*, Editorial Guadalupe, Buenos Aires, 1990. U daljnjem tekstu: J. C. SCANNONE, *Nuevo punto de partida*.

povijesne ukorijenjenosti u određenoj kulturi; između naizgled očitoga subjekta filozofiranja, s jedne strane, i subjekta pučke mudrosti, koji je jedno »mi«: puk.«¹⁵

Pažljiv čitatelj svakako će primijetiti gustoću i novinu toga programa, pogotovo kad autor spominje »višestruku oprječnost«. Scannone izričito spominje način na koji namjerava odstraniti prividna proturječja. Cilj nije u tom da postignemo nekakvu statičku ni dijalektičku sintezu, nego da održimo »dinamičnu napetost« kako bi uvijek postojao svojevrсни »otvoreni i životvorni kružni tok«. U tu svrhu potrebno je pribjeći drugomu ključnomu pojmu. Riječ je o pojmu posredovanja, »koji se ne razumijeva u smislu posrednika niti pak dijalektike, nego polazeći od onoga što ćemo nazvati 'analektikom', unutar koje dolazi do interakcije između simboličkoga, analoškoga i etičko-povijesnoga posredovanja.«¹⁶ *Životvorni kružni tok* kao takav odvija se u prostoru između pučke mudrosti i filozofije, pri čemu potonja preuzima na sebe ulogu mudrosnoga logosa, a da pritom ne zaboravlja da pučka mudrost također posjeduje simboličko, odnosno etičko-povijesno obilježje, koje se ne može svesti na puki pojam.

Pučka mudrost tako služi kao posredovanje između kulture, pobožnosti, simbolâ i pučkih pripovijesti s jedne, te filozofske misli s druge strane. To je moguće samo zahvaljujući tomu što, »po svojem sadržaju, ona podrazumijeva konačni smisao života, dok po svojem obliku, ona podrazumijeva naročitu racionalnost: mudrosnu racionalnost«¹⁷. To znači da su, s jedne strane, upravo simboli ti koji u okviru ljudskoga jezika uopće artikuliraju tu mudrosnu, odnosno praktičnu misao, dok, s druge strane, filozofija može ponovno pronaći vlastiti spekulativni moment, upravo zahvaljujući tomu što upreže taj pojam u svoju službu. U toj fazi, »Ricoeurovo razlikovanje između 'kratkoga puta' egzistencijalne fenomenologije (što je pak naziv koji bismo mogli primijeniti na levinasovsku fenomenologiju etičke drugotnosti) i 'dugoga puta' jedne hermeneutike simbolâ i kulturnih djela zauzima naročito mjesto.«¹⁸ To pak znači da se sada »...hermeneutički krug smješta između pred-razumijevanja filozofske predaje (pogotovo Heideggera i Levinasa), s jedne strane, i novosti smisla što ga razotkrivamo pomoću filozofske, odnosno interdisciplinarnе raščlambe i tumačenja pučkih kulturnih simbola, pučke pobožnosti i povijesti Latinske Amerike, s druge strane.«¹⁹

Novost smisla, što ga donosi pučka mudrost, omogućio je da razradimo određene temeljne kategorije kao što su »mi«, »biti«, »simboličko posredovanje«, itd.; to su kategorije koje su univerzalno valjane, ali su također lokalizirane. Da bismo pak upotpunili ovaj kratki pregled, potrebno je razmotriti takozvano »novo polazište« la-

¹⁵ *Isto*, 9. Ovo što slijedi potječe prvenstveno iz uvoda u taj spis.

¹⁶ *Isto*, 9.

¹⁷ *Isto*, 17.-18.

¹⁸ J. C. SCANNONE, *Nuevo punto de partida*, 19.

¹⁹ *Isto*.

tinskoameričke filozofije. Prema riječima Carlosa Cullena²⁰, latinskoameričko polazište sastoji se u onom »mi jesmo« (*nosotros estamos*).

»To *mi jesmo* predstavlja neposredno iskustvo koje se ne može u potpunosti posredovati putem samosvjesne refleksije, i koje se utoliko ne može svesti na potonju. Da bi se samorazumijevala, filozofija koja polazi od njega postavlja to *mi jesmo* u oprjeku spram *cogita ega*, ali također spram *biti-u-svijetu*.«²¹.

Scannone opisuje različite tonove koji obilježavaju to »mi« u svojstvu subjekta: kao prvo, riječ je o komunitarnom subjektu, o etičko-religioznom iskustvu (ono »mi« (*nosotros*) u svojstvu »ja, ti, on« i ono »mi-Drugi« (*nos-Otros*) koje podrazumijeva ono apsolutno), te o etičkom iskustvu koje je istovremeno religiozno u onoj mjeri u kojoj se jezgra kulture pojedinoga naroda nadaje unutar svoje etičko-mitske jezgre (Ricoeur). On također nastoji razmrsiti smisao onoga »biti«, koji se podrazumijeva, u »mi jesmo« tako što ističe da »bitak« kako ga opisuje Martin Kusch²² »...zauzima sferu koju u drugoj Heideggerovoj fazi zauzima pojam *lethe* (dakle, zakrivanje) u odnosu na *aletheia* (istina kao ne-zakrivanje). Smatramo da, slijedeći Heideggera, a za razliku od Hegela, to »oduzimanje« ne treba misliti dijalektički, ali ga, kako za razliku od Heideggera, tako i za razliku od Hegela, također ne treba misliti kao »ontološku razliku«, nego kao *posredovanje*.«²³

Pomoću ovoga kratkog prikaza »novoga polazišta« latinskoameričke filozofije htio sam istaknuti u koliko je radikalnoj mjeri postavljeno pitanje inkulturirane misli.

2.2. Inkulturirana teologija u Latinskoj Americi

Da bi se unutar svakoga velikog društveno-kulturnoga područja promicalo teološko promišljanje, koje će se s pozornošću odnositi prema njegovoj navlastitoj kulturi, na Drugom vatikanskom saboru ustvrđeno je sljedeće: »Treat će jasnije pojmiti na koje se sve načine vjera, uzevši u obzir filozofiju i mudrost narodâ, može »tragati za razumijevanjem« i na koje se sve načine običaji, smisao života i društveni poredak mogu uskladiti s ćudoredem što ga spoznajemo putem Božje objave.« (*Ad Gentes*, br. 22)

Sa svoje strane, latinskoamerički narodi uklopili su djelomice u baštinu svoje pučke mudrosti i kršćansku mudrost, čija se valjanost može prepoznati u etosu naših naroda.²⁴ Zahvaljujući tomu, nadaje nam se svojevrсна »alternativna teologija« u odnosu na pretežito nepovijesne pristupe.

²⁰ Carlos CULLEN, rođen 1943. godine, isusovac od 1960. do 1970., bio je Scannoneov student te predavao filozofiju na Sveučilištu Spasitelja u Buenos Airesu (vidi [na internetu] L. MADDONI, C. A. CULLEN, Perfil biobibliográfico en perspectiva latinoamericana, *Cuadernos del u: CEL* (2018.), III, 6, 165.-183. (prim. fr. prev.).

²¹ *Isto*, 23.

²² M. KUSCH, rođen 1959. godine, njemački filozof, stručnjak za sociologiju znanstvene spoznaje (prim. fr. prev.).

²³ *Isto*, 31.-32.

²⁴ J. C. SCANNONE, *Vigencia de la sabiduría cristiana en el ethos de nuestro pueblo*, u: J. C. SCANNONE, *Evangelización*, 181.-217.

»Pritom govorimo o alternativni, zato što vjerujemo da se radi o mogućem i plodonosnom putu, unatoč tomu što on nije jedini pomoću kojega možemo dosegnuti promišljeno razumijevanje vjere, polazeći od povijesnoga iskustva, odnosno kulturnoga etosa našeg naroda, s obzirom na to da je u korijenu obaju tih čimbenika bio, i još uvijek jest na snazi, kršćanski smisao života.«²⁵

Među narodima koji nemaju dugu filozofsku predaju, kao što je to slučaj u Latinskoj Americi, upravo pučka mudrost može poslužiti kao posrednik da dosegnemo inkulturirano razumijevanje vjere.

»Shodno tomu, pučka mudrost može poslužiti kao posredovanje za inkulturiranu teologiju, s obzirom na to da ona podrazumijeva jedan »logos«, odnosno pred-refleksivno razumijevanje smisla svijeta, čovjeka i Boga, koji za razumijevanje vjere mogu izvršiti posredničku zadaću sličnu onoj koju izvršava filozofija koja je razrađena na refleksivan način.«²⁶

Tomu valja pridodati i da, u slučaju latinskoameričkih naroda, taj »logos« nije samo pred-filozofski, nego i pred-teološki, s obzirom na to da je, u razumijevanju smisla što ga on podrazumijeva, preobražajni utjecaj vjere već na snazi. Naime, pučka religija, kao što tvrdi Scannone, duguje svoje obilje silnoj bliskosti s najizvornijim vrelom istinske pobožnosti, a to je Božje besplatno samopriopćivanje (Rahner). Ta silna bliskost nadaje se zahvaljujući tomu što pučka religija još nije provučena kroz mrežu teoloških kategorija i usustavljenja, koje bi ju sužavale, već ona bez ograničenja, vođena dubinskom dinamikom milosti, preuzima na sebe i ozbiljuje ono ljudsko, zajedno sa svim njegovim mogućnostima.²⁷

Prigodom Opće konferencije u Puebli poduzeto je nekoliko važnih koraka u pitanju evangelizacije kulture (usp. *Evangelii Nuntiandi*) kako bi se prigrililo najznačajnije sastavnice pučke mudrosti. Naime, sudionici Konferencije u Puebli otkrili su upravo u pučkoj mudrosti pojedine kontemplativne crte, zahvaljujući kojima se, u objedinjenju Božje transcendencije i njegove bliskosti, »usmjeruje partikularni način na koji naš narod živi svoj odnos s prirodom i s drugima« (DP 413). U tom dokumentu također se ističe kako se pučka pobožnost, u svojoj suštini, sastoji od skupa vrijednosti koji »odgovara kršćanskom mudroču na velika pitanja opstanka« na takav način da »ta mudrost predstavlja svojevrsni kršćanski humanizam, kojim se radikalno potvrđuje dostojanstvo svakog čovjeka utoliko što je Božje dijete, uspostavlja temeljno bratstvo, poučava način na koji se valja susresti s prirodom i razumijevati rad te pruža razloge za radost i humor, čak i u sklopu vrlo teškoga života« (DP 448).

Vrjednovati pučku pobožnost i pučku mudrost kao temeljno posredovanje pomoću kojega se može razraditi inkulturirana teologija, znači također postaviti pitanje

²⁵ *Isto*, 212.

²⁶ *Isto*, 219.-220.

²⁷ J. C. SCANNONE, *Evangelización*, 220.

samoga *puka*. Što pritom podrazumijevamo kad govorimo o »puku«? Produbljivanje pojma *puka* uvijek je zauzimalo važno mjesto u promišljanjima J. C. Scannonea.²⁸ U sklopu toga promišljanja iznosi se na vidjelo temeljno jedinstvo puka s onu strane njegove klasne podjele, odnosno klasnoga sukoba.

»Pomoću pojma *puka* označava se komunitarni subjekt zajedničkoga povijesnog iskustva, zajedničkoga načina života, što će reći zajedničke kulture i zajedničke sudbine (dakle jedan, u najmanju ruku podrazumijevani, povijesni projekt općega dobra). Utoliko se pomoću njega označava kolektivni kulturno-povijesni, odnosno etičko-politički subjekt, koji pritom poimamo u svojstvu organske zajednice.«²⁹

Jasno je da se temeljne predodžbe toga pojma *puka*, kad ga se formulira na taj način, sastoje u sljedećem: povijesti, kulturi i naciji. U tom smislu pak govorimo o argentinskom ili pak mapuče »narodu«. U tom kontekstu, oprjeka između puka, pod čim podrazumijevamo one koji najviše oskudijevaju, i elita moći, lakše se prepoznaje. To drugo značenje pojma puka bliže je pojmu klase, kao socioanalitičke kategorije. Prema Scannoneu, između tih dvaju pojmova postoji inherentna poveznica, s obzirom na to da se radi o jednom kolektivnom subjektu koji ukazuje na ono što je komunitarno i zajedničko. Međutim, zahvaljujući tomu što upravo siromašni bolje zadržavaju povijesno pamćenje i povijesne vrijednosti puka, to su baš oni ti koji pružaju kulturni otpor kojim se temeljne vrijednosti puka mogu očuvati, odnosno prenositi. Na taj način: »Iz svega rečenoga proizlazi da, kad ovdje govorimo o »pučkoj religiji«, odnosno o »pučkoj mudrosti«, govorimo o puku u prvom smislu riječi, u onoj mjeri u kojoj se njegova jezgra nadaje u puku shvaćenom u drugom smislu; a govorimo također o puku u tom drugom smislu u onoj mjeri u kojoj on predstavlja povlašteno mjesto kondenzacije i najveće transparentnosti vrijednosti i kulturnoga etosa puka onako kako se on shvaća u prvom smislu. Na taj način, zahvaljujući svojem dvostrukom semantičkom obrazu, kategorija »puka« bogatija je i plodnija za naše razumijevanje latinskoameričke stvarnosti od kategorija »klase«, odnosno »naroda« (»nacije«) uzetih zasebno.«³⁰

To gledište evangelizacije kulture, zatim (koliko god kritičkoga) vrjednovanja pučke pobožnosti, kao i uzimanja u obzir puka – u oba smisla te riječi – snažno se odrazilo na Konferenciju u Puebli. U razradi ovoga dokumenta, rad argentinskoga teologa Lucija Gere izvršio je naročit utjecaj te stoga ne čudi što se u Puebli ustvrdilo kako latinskoamerička kultura »predstavlja kulturu [...] koja se očuvala u najživljem

²⁸ »Možda se središnja točka te razlike u odnosu na prethodnu crtu razmišljanja nadaje upravo u shvaćanju toga što puk jest – a u usporedbi s tim, i u drukčijem stavu prema marksističkoj analizi. Jer, dok struje, koje smo raščlanjivali u drugom i trećem stavu, obuhvaćaju puk, prije svega – ali ne isključivo – kao određenu klasu (potlačene klase unutar kapitalističke socioekonomske strukture), koristeći se doprinosom marksizma, dotle ta druga struja – ne nijećući pritom analitičku vrijednost same kategorije klase (koja međutim nije nužno shvaćena prema njezinu marksističkom tumačenju) – poima puk, prije svega, iz kulturno-povijesne perspektive.«, Teología de la liberación: caracterización, corrientes, etapas, u: J. C. SCANNONE, *Teología de la liberación y Doctrina Social de la Iglesia*, . Cristiandad, Madrid, 1989., 62.

²⁹ J. C. SCANNONE, *Evangelización*, 221.

³⁰ *Isto*, 223.-224.

obliku te u njoj dolazi do izražaja cjelokupni opstanak u najsiromašnijim sektorima« (DP 414). Također ne iznenađuje da Scannon zaključuje sljedeće: »Upravo iz tog razloga, u Latinskoj Americi preferencijalna opcija za siromašne uključuje i moment opcije za evanđeoske i ljudske vrijednosti njezine pučke kulture i pučke pobožnosti – a to su vrijednosti povijesne latinskoameričke kulture, dok pastoralna opcija za evangelizaciju kulture sa svoje strane podrazumijeva u svojoj srži preferencijalnu opciju za siromašne.«³¹

Prema Scannoneu, inkulturirana teologija podrazumijeva artikulaciju različitih razina spoznajâ, koje su međusobno nesvodive jedna na drugu: pučku mudrost, teologiju puka i teologiju kao znanost. Tim pitanjem bavilo se nekoliko različitih teologa oslobođenja. Clodovis Boff³² izučavao je tako najprigodniji model pomoću kojega se može shvatiti odnos između pučkoga znanja i znanja intelektualca; riječ je o specifičnim znanjima, među kojima postoji uzajamna razmjena i koja su među sobom nesvodiva jedna na druge, te je svako od njih valjano unutar svojega područja. Scannone upotpunjuje to gledište tako da govori o trodimenzionalnom odnosu (takvom koji nije tek bipolaran, niti pak kružan); u tom slučaju vjera predstavlja »treći pol, koji je prioritetan i normativan, između dvaju polova, i koji usmjerava, ravna i razabire razmjenu spomenutih spoznaja kao kakav tlakomjer vlastitoga razumijevanja«³³. Novina takvoga gledišta ne sastoji se u razmjeni spoznaja, kao takvoj, nego u jednoj »novoj svijesti« o toj razmjeni, čije objašnjenje, isticanje i produbljivanje dugujemo dvoznačnomu događaju: »'Provala' siromašnih u društvenu, crkvenu i teološku svijest, kao i ponovno vrijednovanje pučke religije, odnosno pučke mudrosti koji iz toga proizlaze, događaj su koji predstavlja istinski 'znak vremena'«. ³⁴

Koje su prednosti usvajanja pučke teologije? Scannone pred nas iznosi svoje vlastito razabiranje, pritom ističući nekoliko temeljnih doprinosa³⁵. Prvi se od tih doprinosa sastoji u duhovnoj mudrosti u njezinu svojstvu prvobitne i ishodišne spoznaje, »koja je bliska *obama* duhovnih vrelima religije i vjere«. Zahvaljujući tomu pridaje znanstvenoj teologiji značaj koji je u većoj mjeri proročki i karizmatičan; na drugom mjestu stoji doprinos koji je navlastit životnoj mudrosti, koja se pak sastoji u »blizini, odnosno dubljij svezi sa svakodnevnim ljudskim opstankom«; ta dva doprinosa pak, sa svoje strane, vode k trećemu, koji se sastoji u kritičkom podsjećanju akademske teologije na »ono što je u temelju ljudsko i kršćansko«, zahvaljujući smislu vjere i stvarnosti koji je navlastit siromašnomu vjerničkom puku. Četvrti se doprinos pak sastoji u onom što je, u sklopu vjere, »nesvodivo na razum, što je istovremeno transcendencija i besplatnost Božjega otajstva i njegova spasenjskog nauma kao nezamjenjive uloge za svaku teologiju onoga kontemplativnoga i onoga povijesnoga, i utoliko simbola i

³¹ *Isto*, 266.

³² C. BOFF, Agente de Pastoral e Povo, u: *Revista Eclesiástica Brasileira* 40 (1980.), 216.-242.

³³ J. C. SCANNONE, *Evangelización*, 274.

³⁴ *Isto*.

³⁵ Za doprinose pučke mudrosti, odnosno pučke teologije, vidi *isto*, 275.-276.

pripovijesti (prvenstveno biblijske), u čiju se službu trebaju upregnuti kako teorizacija, tako i usustavljenje« (str. 275.). Peti se doprinos sastoji u stvarnosti siromašnih, koji predstavljaju »povlašteno hermeneutičko mjesto za spoznavanje Isusova Boga posredstvom evanđeoskoga, etičkoga i povijesnoga obraćenja prema siromašnima«; šesti se doprinos, koji se u većoj mjeri nalazi u intelektualnoj sferi, sastoji u »metodološkoj sumnji« koju pučka teologija pobuđuje u akademskoj teologiji, koja je u prevelikoj mjeri odvojena od duhovnoga života, od ljudskoga života, odnosno od povijesne zbilje; sedmi i posljednji doprinos koji raspoznajemo sastoji se u *receptiji*, što će reći da puk, vođen vlastitim »evanđeoskim nagonom« (DP 448), prihvaća jednu teologiju koja mu pomaže odrastati u ljudskom, duhovnom i povijesnom životu i u milosrđu, ili naprotiv tu teologiju odbacuje, odnosno zanemaruje. »Naime, postoje neke savršeno pravovjerne teologije, koje su, međutim, slabo primjenjive, možda uslijed manjka duhovnosti, inkulturacije ili pak povijesne aktualnosti.« (DP 448)

Ta razmjena spoznaja, koju Scannone predlaže, pobuđuje pitanje o *jedinstvu subjekta pučke teologije, s jedne, i teologije kao nauka, s druge strane*. Naime, Scannone trasira put kojim nam valja krenuti tako što ističe da »to jedinstvo proistječe prvenstveno iz crkvenosti vjere kao teologije, s obzirom na to da potonja predstavlja karizmu i zadaću koje su zadane Crkvi, u kojoj međutim postoji organska raznolikost karizma i službi« (str. 277.). Na taj način, pojavljuje se stanoviti paralelizam između subjekta pučke mudrosti i subjekta teologije; u oba slučaja riječ je o komunitarnom subjektu, što će reći o *puku*, pri čemu se misli na sasvim određeni povijesni narod, odnosno puk Božji koji je inkulturiran u određenu kulturu. Zadaća teologa ovdje se shvaća kao »tumača pučke mudrosti, i to na znanstvenoj ravni, ali zato u okrilju vlastitoga naroda i kao organskoga dijela toga naroda« (str. 232.). On utoliko igra svoju ulogu u okrilju Božjega puka i u svojem svojstvu pripadnika toga istog puka/naroda: »Jasno je da se profesionalni teolog treba, navlastito na znanstvenoj ravni, metodički, sustavno i kritički nadovezati na one ustrojstvene crte diskursa vjere koje polaze od inkulturiranoga osjećaja Božjega puka, ali to treba činiti tako da ne slama i ne iskrivljuje, nego naprotiv poštuje same te crte, iako ih pritom pročišćuje, ravnajući se pritom prema hermeneutičkom krugu o kojem smo već govorili. U stvari, ni razumno shvaćanje Božje Riječi, ni promišljanje vjere, ni logički ustrojstvena artikulacija toga razumijevanja i toga promišljanja, ni kritičko razabiranje, nisu isključivi posjed teologa, nego su navlastite vjerniku i vjerujućoj zajednici kao takvima (str. 230.).«

Iz svega rečenog proistječe dvostruka kritika, koja odgovara tomu teološkomu diskursu: prva se kritika sastoji u zadaći teologije u odnosu na pučku mudrost (riječ je o »kritici onih pseudo-inkulturacija koje mogu izobličiti evanđeoski navještaj«); druga se sastoji u samom kritičkom razabiranju kao takvom, s obzirom na to da teologija kao znanost i sama treba biti izložena kritici na osnovi njezine recepcije (ili pomanjkanja iste) među vjerničkim pukom, koji se vodi svojim »evanđeoskim nagonom«.

U okviru predstavljanja te inkulturirane teologije, *koja je razrađena polazeći od pučke mudrosti*, prikladno je da se zapitamo o njezinu *što* i *kako*. Kao prvo, potrebno

je držati na umu da je njezino *što*, dakle sadržaj razumijevanja vjere, zadano Objavom; novina se dakle ne sastoji u tome. »Ali *otkud* se ona shvaća, poima, tumači i promišlja nužno utječe na samo to razumijevanje, unatoč tomu što ga, sa svoje strane, prosvjetljuje, ozdravlja i preobražava vjera.« (str. 228.) Primjerice, u latinskoameričkoj pobožnosti, lik Marije zauzima naročito mjesto, i utoliko »...jedna navlastito latinskoamerička teologija svakako treba, usustavljajući svoje poimanje vjere, istaknuti središnje Marijino mjesto u ekonomiji spasenja, bez obzira na to što ga cjelokupna katolička teologija ionako bez zadrške priznaje« (str. 229.).

Usporedo s tim jednostavnim primjerom, Scannone prepoznaje plodnu interakciju između teologije i latinskoameričke pučke mudrosti tako što ukazuje na nekoliko »stvarnih putova ostvarenja«. Potonji su usredotočeni na tri različita, ali međusobno usko povezana područja: epistemologiju, ekleziologiju i kristologiju. Glede prvoga područja, već je postignut određeni napredak: riječ je o epistemologiji u koju je unesena kritika pučke mudrosti, a da se pritom ne zanemaruje konačno razabiranje koje pripada vjeri.

»Unutar toga pravca epistemološke obnove pronalazimo ponovno vrjednovanje »smisla vjere«, što ga prepoznamo u vjerničkom puku, kao mjerilo, odnosno teološko mjesto – kao što smo maloprije već ustvrdili – kao i važnost koja se pridaje spoznaji koja se ostvaruje »ne samo posredstvom znanosti, nego i posredstvom prirodene sposobnosti osjećajnoga shvaćanja«, što ga Božji puk ima u odnosu na ostale narode i u odnosu na opće gibanje kulture (DP 397) (str. 234.).«

U sklopu ekleziologije, svijest o kolektivnom subjektu, koji dolazi do izražaja unutar kategorije *puka*, povlači za sobom značajne ekleziološke posljedice. Naime, upravo kategorija *puka* bila je ta koja je omogućila da se prevlada odveć legalistička pretkoncilnska ekleziologija tako što je naglasak na bratskom zajedništvu spojen s dubokim osjećajem institucionalnoga organiciteta; shodno tomu, *puk je organska zajednica*.

»Usporedo s tim, ta pak zbilja inherentno i ontološki – kao što smo maloprije već ustvrdili – sjedinjuje dva semantička korelata: s jedne strane, prvi ističe jedinstvo, koje je ontološki radikalnije od bilo kojega sukoba; s druge pak strane potonji ističe preferencijalno mjesto siromašnih i potlačenih uslijed nepravde (str. 235.).«

Glede kristologije, preporučljivo je ušćuvati doprinos onih »životvornih sinteza«, koje Dokument iz Pueble prepoznaje kao sastavni dio vrijednosti latinskoameričke kršćanske pučke mudrosti. Takve »životvorne sinteze« ohrabruju prevladavanje prividnih dualizama kao što su to povijest i povijest spasenja, puk i Božji puk, eshatološko spasenje i ljudsko oslobođenje. U sklopu latinskoameričke pučke religije ne dolazi do razdvojenosti, niti pak do zbrke između ćudoređa i sreće, između milosti i ljudske suradnje, između kontemplacije i djelovanja, itd. Konačna pobuda tih »životvornih sinteza« upravo je vjera u Utjelovljenje, u kojem se ono božansko i ono ljudsko sjedinjuju »bez podjele i bez zbrke«.

»Svako »školsko« kristološko očište, bilo da je teorijske ili apstraktne naravi, kao i svako drugo očište koje teži razdvajanju povijesnoga Isusa od Krista vjere na idealistički ili materijalistički način, ili koje se gotovo isključivo usredotočuje na neko političko očište, ili pak koje od takvog očišta odustaje iz nekih duhovnih razloga, ne podudara se s onom »životvornom sintezom« Utjelovljenja i spasenja koju, sa svoje strane, latinskoamerički puk živi u svojoj pobožnosti (str. 238.).«

U tom kontekstu, novi lik Krista Osloboditelja ne zamjenjuje jednostavno onaj drugi lik Krista Spasitelja, nego ga upravo pomaže ušćuvati, i to tako što ističe cjelovito spasenje što ga *vjernički puk* očekuje i zahtijeva od Krista, a da pritom ne prestaje predano raditi na njemu.³⁶

3. Teologija puka. Teološki korijeni pape Franje

U djelu, prema čijem smo naslovu nazvali ovaj odjeljak našeg članka, Scannone se vraća na ponajbolje sastavnice svoje teološke produkcije, pa utoliko to djelo treba smatrati svojevrsnom »novom inačicom četiriju najvažnijih poglavlja toga djela« – napominjemo da Scannone pritom misli na drugi dio svoje knjige – »inačicom koja je osuvremenjena unutar najuniverzalnijih obzora«³⁷. I dok prvi dio knjige predstavlja povijesni pregled teologije puka i doprinosa Lucija Gere, kao njezina najznačajnijeg predstavnika³⁸, u trećem dijelu on nastoji razotkriti »teološke korijene pape Franje«. Upravo je to temeljna pobuda koja je potaknula autora ovih redaka na osmišljavanje ovog članka.

»Ta knjiga u službi je dubljega shvaćanja ne samo misli pape Bergoglia, nego također, i možda pogotovo, djelovanja i usmjerenja njegove vlasti u Crkvi, kao i njegova iskrenog i otvorenog dijaloga s religijama, narodima i njihovim kulturama, prvenstveno s ciljem promicanja mira, solidarnosti i pravednosti prema siromašnima i isključenima, usmjerena prema jednoj alternativnoj globalizaciji, koja će u većoj mjeri gajiti jednakost i ljudskost (str. 8.).«

Francuskim čitateljima stoji na raspolaganju francuska inačica toga djela pa će se zadovoljiti time da naznačim nekoliko točaka koje valja imati na umu kako bismo razumjeli njegovu vrijednost i obzore koje otvara pred nama. S jedne strane, glede teologije puka, to djelo iznosi na vidjelo, u međunarodnim okvirima, jednu slabije poznatu teološku struju, koja je međutim također reprezentativna za Latinsku Ameriku i Karibe, barem u istoj mjeri kao što je to, sad već klasična teologija oslobođenja,

³⁶ Konkretna primjer kristologije, koja je inkulturirana polazeći od simbolâ pučke pobožnosti, nalazimo u raščlambi klanjanja Djetetu Isusu-Gradonačelniku (*el Niño Alcalde*), (prim. fr. prev.: ta svetkovina franjevačkoga je podrijetla i pomiješana je s običajima naroda Inka te se odvija između 31. prosinca i 3. siječnja na sjeveru Argentine). Vidi o tome J. C. SCANNONE, *isto*, *Apéndice: El Niño Jesús Alcalde: una »teología política« en símbolos*, 239.-243.

³⁷ J. C. SCANNONE, *La teología del pueblo. Raíces teológicas del papa Francisco*, Sal Terrae, Maliaño (Cantabria), 2017., 10. On navodi drugi svezak svoje trilogije, *Evangelización, cultura y teología*, Editorial Guadalupe, Buenos Aires, 1990.

³⁸ Vidi u ovom zborniku članak V. AZQUY.

koje je ova sastavni dio, iako je pritom očuvala svoje vlastite naglaske. S druge strane, ono uspješno pojašnjava teološko-pastoralni temelj koji predstavlja pobudu pastoralne vlasti pape Franje. U potonjem slučaju, ono ne izvanjštuje samo pastirovu *formu mentis*, nego također ključeve njegova stila vladanja, pri čemu su te dvije dimenzije svakako usko povezano. Dovoljno je razmotriti pojedine njegove odluke kako bismo shvatili u kojoj se mjeri teologija puka poklapa s teologijom oslobođenja, kao što je to, primjerice, činjenica da je dopustio i poticao proces proglašenja msgr. Oscara Romera svetim (2018.), odnosno beatifikaciju msgr. Enriquea Angelellija i njegovih sudrugova-mučenika (Gabriel Longueville, Carlos de Dios Murias i Wenceslao Pedernera 2019. godine). Međutim, važnost *siromašnoga i mudroga puka* očita je u priznanju što ga je odao *Pučkim pokretima*, koje je pozvao u Rim i s kojima je održao važan susret u Boliviji 2019. godine.

Scannone je u potpunosti svjestan čvrstih jezgri teologije puka i spornih pitanja na međunarodnoj razini, koja sa svoje strane zahtijevaju pojašnjavaње i slojevito razmatranje. Upravo iz tog razloga, on se u drugom dijelu knjige *Prilog inkulturiranoj teologiji* potrudio da izriječom poblize odredi pojmove *puka* i *pučkoga*, kao i da predstavi model teologije koja je inkulturirana pomoću sadašnje pučke mudrosti, koju je moguće prepoznati u kulturnom etosu pučke pobožnosti, i to ne samo katoličke, »nego takve koja je zajednička i drugim kršćanskim vjeroispovijestima, odnosno drugim 'abrahamskim' religijama, pa čak i brojnim humanističkim ne-vjernicima« (str. 85.). Međutim, valja se zapitati koji je istinski doseg te pučke mudrosti i pučke pobožnosti unutar širokoga procesa moderne sekularizacije? Njezinu valjanost argentinski filozof i teolog zasniva na dinamičnom kulturnom etosu koji počiva u kulturnoj jezgri puka, pogotovo siromašnih, i koji je sposoban stalno se obnavljati u suočenju s novim izazovima što ih preda nj podastiru moderno i postmoderno doba, kao i globalizacija. S druge strane, da bismo ponovno pronašli sve obilje te mudrosti, potreban nam je teološki model koji će biti sposoban ušćuvati i dovesti do izražaja tu pučku mudrost, odnosno pučku teologiju u sustavnoj instanci akademske teologije. Shodno tomu, on pokazuje dinamični i plodni međuodnos između »pučke pobožnosti, pučke mudrosti i pučke teologije« kako bi uobličio inkulturiranu teologiju kao »teološku alternativu« (str. 161.-176. i 119.-160.).

U trećem dijelu, koji je naslovljen »Teološko-pastoralni pristupi pape Franje« otkriva se poveznica između nedovršenoga programa Drugoga vatikanskog sabora, pogotovo *Gaudium et spes*, i pontifikata pape Franje, tako što se pokazuje dubinska sveza između *Evangelii gaudium* i teologije puka, kao i inkulturacije koja počiva u temelju njih obiju. Naposljetku, u dvama zaključnim poglavljima, on se ponovno laća ključnoga epistemološkog pitanja teologije puka, naime mogućnosti postojanja komunitarnoga subjekta; tako je deseto poglavlje posvećeno »komunitarnomu subjektu pučke duhovnosti i mistike«, a jedanaesto »četirima načelima izgradnje nekog puka prema papi Franji«.

U oba slučaja, ističe se kako činjenica da govorimo o komunitarnom subjektu puka ne ide nauštrb priznavanju one kulturne raznolikosti koja postoji među različiti-

tim narodima, odnosno unutar samoga puka. Jednom riječju, Scannone ističe smješteni i inkulturirani značaj koji prepoznajemo u temelju misli pape Franje, polazeći od teologije puka, kao i univerzalnu vrijednost tog teološko-pastoralnoga očišta, uz odgovarajuće posredovanje pučke mudrosti i njezine potvrđene otpornosti u suočenju s dubokim kulturnim preobrazbama, koje je izazvala globalizacija.

Prijevod: Roman Karlović

Literatura:

SCANNONE, Juan Carlos, *Teología de la liberación y praxis popular. Aportes críticos para una teología de la liberación*, Salamanca, Ediciones Sígueme, 1976.

SCANNONE, Juan Carlos, *Teología de la liberación y doctrina social de la Iglesia*, Madrid, Ed. Cristiandad, 1987.

SCANNONE, Juan Carlos, *Evangelización, cultura y teología*, Buenos Aires, Ed. Guadalupe, 1990.

SCANNONE, Juan Carlos, *Nuevo punto de partida de la filosofía latinoamericana*, Buenos Aires, Ed. Guadalupe, 1990.

SCANNONE, Juan Carlos, *La Teología del pueblo. Raíces teológicas del Papa Francisco*, Sal Terrae, Maliaño (Cantabria), 2017., traduction française: *La théologie du peuple. Racines théologiques du pape François*, Paris, Éditions Lessius, 2017., 272.

SCANNONE, Juan Carlos, *Le pape du peuple – Bergoglio raconté par son confrère théologien, jésuite et argentin*, Cerf, Paris, 2015., 172.

SCANNONE, Juan Carlos, *Il Vangelo della misericordia nello spirito di discernimento: l'etica sociale di Papa Francesco*, Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 132.

François philosophe, vol. collectif avec Ph. BORDEYNE, J. C. SCANNONE, LAURE SOLIGNAC, G. FERRETTI, M. GARCIA-BARO ET E. FALQUE, Salvator, 2017.